

A KYJATICE-KULTÚRA ÚJABB LELŐHELYE

HELLEBRANDT MAGDOLNA

Színpetri határában levő András-hegyen — helyben *Csapás-tetőnek* nevezik — Dénes György terepmunkái során megismert egy kis barlangot (1. kép). A falu lakói Varga Imre vezetésével az elmúlt évek során eltávolították a barlang kitöltésének a bejáratától balra eső részét. A jobb oldali, tehát a nagyobbik rész sértetlennek látszott, s a falból cserépdarabok álltak ki.

Dénes György felhívta figyelmünket a lelőhelyre. 1972 augusztusában lehetőségünk nyílt a Vörös Meteor „Vass Imre” Barlangkutató Csoportjának lelkes közreműködésével a lelőhely hitelesítésére¹. A barlang felmérését Vid Ödön mérnök készítette el. A helyszín- és metszetrajzokat lásd Dénes György: A Jósva- és Ménes-völgy közötti fennsík karsztosodása és a Csapás-tetői-barlang című cikk 1—3. kép közlésre való átengedéséért Dénes Györgynek szeretnék köszönetet mondani.

A Kopolya-forrástól a barlang légvonalban 500 méterre van. Meredek hegyoldalon jutottunk fel egy cserjés, sík platóra, ahol a háromszögelési ponttól húsz méterre 3,5 m hosszú, gödörszerű mélyedést láttunk, ebben lefelé haladva értük el a barlang bejáratát, melyet a falu lakói elfalaztak, illetőleg vasajtóval lezártak. Az ajtó magassága 86 centiméter. Ezen becsúszva egy 4x5-ös kis terembe jutottunk. A barlang 5 méter és különösen 8 méter után erősen lejt, és némely helyen annyira összeszűkül, hogy csak csúszva lehet lejjebb haladni a vizes talajon. Itt már kristályok vannak. A barlang mélyén egy 5,5—6 m mély kürtő található. A barlangnak jelenleg egy bejárata van. Valószínű, hogy 12 m mélyen lehetett még egy kürtőszerű nyílása. Itt ugyanis nagyobb mennyiségű, frissen behullott kő látható.

A bejáratától jobbra láthattuk az eredeti kitöltést. Az ajtó küszöbét nulla magassági pontnak véve, ez a kitöltés 55 cm magas volt. Meg kell említenem, hogy a barlangban a feltöltés és a szálkó közötti légtér befelé és lefelé haladva 1 m-nél 40 cm; 2 m-nél 52 cm; 3 m-nél 80 cm; 4 m-nél 105 cm volt, míg 5 m-nél a barlang összeszűkül és a feltöltés elérte a szálkót.

A feltöltés tetejéről először a nagyobb köveket hordtuk ki. A kövek az idők folyamán eltömhették a barlangot, hiszen a bejárat előtt bal oldalt

sokat láttunk (I. t. 1). Ezeket a barlang felfedezésekor a helyi lakosság hordta ki a földdel együtt. A barlangban kijelöltem az I. szelvényt. Hossza 3 m. Később, lejjebb érve, a mennyezetről lelógó szikla alatt meghosszabbítottuk a szálkőig. Első nyomnak neveztem azt az 55 cm vastag kitöltést, mely lefelé, az ajtó küszöbéig tartott. A szálkő 55 cm-rel lejjebb 40, illetve 90 cm-rel beljebb van, befelé ível, tehát a barlang szűkül. Lefelé haladtunk még 50 cm-t — 2. nyom — s ekkor a szálkő némely helyen 20 cm-re megközelítette a szelvény hosszanti falát. Így tehát 105 cm föld kitermelése után tudtunk csak kiegyenesedni a teremben. Ráteget nem láttunk sem a lámpafénynél, sem a később kihordott földben. Egységesen barna színű volt, s a feltöltésben végig voltak cserepek, faszéndarabok és apró állatsontok.

Az előzően kihordott föld egy részét is átnéztük. Több cserép került ki innen is (Lsz. 72. 14. 1—22.). Többnyire jellegtelen töredékek. Ilyen: faltöredék, kívül-belül világosbarna, pelyvás, soványított agyagú, durva. Lsz. 72. 14. 3. IV. t. 4.

Az ún. 1. nyom anyaga Lsz. 72. 14. 23—41. Jellegzetesebb darabjai: Csészetöredék. Kívül-belül fekete. Körülbelül az edény egyharmad íve, vállából 1,7 cm széles szalagfűl indul ki. Vállánál árkolt. Nyaka hengeres, teste gömbölyded. Finom, vékony falú töredék. Lsz. 72. 14. 35. II. t. 1.

Peremtöredék. Kívül szürke, belül világosbarna. Pereménél az edényfal elkeskenyedik. Vékony falú. Vállnál él figyelhető meg. Lsz. 72. 14. 40. II. t. 2.

Peremtöredék. Kívül fényezett fekete, belül világosbarna, pereme egyenes. Lsz. 72. 14. 36. II. t. 3.

Cseréptöredék. Finom, hengeres nyakú edény nyakrésze. Kívül-belül fekete, kívül fényezett. Lsz. 72. 14. 38. II. t. 4.

Peremtöredék. Kívül szürke, belül világosbarna. Pereme egyenes. Lsz. 72. 14. 37. II. t. 5.

Cseréptöredék. Nagyobb méretű edény faltöredéke, szalagfűlindítás-sal. Belül szürke. Kívül világosbarna. Lsz. 72. 14. 39. II. t. 6.

Cseréptöredék. Durva, szemcsés anyagú edény töredéke. Kívül fekete, fényezett, belül világosbarna, simított. Válla alatt egy bütyökfogó. Lsz. 72. 14. 41. II. t. 7.

Az ún. 2. nyom anyaga Lsz. 72. 14. 42—93. Jellegzetesebb darabok:

Cseréptöredék. Nagyméretű edény perem- és faltöredéke. Kívül-belül vörösesbarna. Pereme egyenes. Lsz. 72. 14. 72. III. t. 3

Peremtöredék. Belül világosbarna, kívül vörös. Pereme elkeskenyedő, egyenesen levágott. Lsz. 72. 14. 73. III. t. 1.

Peremtöredék. Kívül-belül sötétbarna. Pereme elkeskenyedő, egyenes. Lsz. 72. 14. 74. III. t. 2.

Peremtöredék. Kívül-belül sötétbarna, alatta vörös. Lsz. 72. 14. 77. III. t. 4.

Peremtöredék. Vékony falú edény töredéke. Kívül fekete, belül szürke. Lsz. 72. 14. 75. III. t. 5.

Peremtöredék. Kívül-belül szürkésbarna. Pereme kihajló. Lsz. 72. 14. 78. III. t. 6.

Peremtöredék. Kívül-belül vöröses barna. Erősen szemcsés. Kívül világosbarna réteggel simítva. Lsz. 72. 14. 76. III. t. 7.

Peremtöredék. Kívül fekete, fényezett, belül szürke. Pereme elkeskenyedően egyenesen kihajló. Két darabból összeragasztva. Lsz. 72. 14. 79. III. t. 8. Hozzá tartozik az Lsz. 72. 14. 81. III. t. 10. A két darab valószínű kihajló peremű, kúpos nyakú urna része.

Faltöredék. Belül szürke, kívül világosbarna. Felülete simított, seprős. Lsz. 72. 14. 80. III. t. 9.

Faltöredék. Belül fekete, kívül szürkés, seprős. Lsz. 72. 14. 82. III. t. 11.

Cseréptöredék. Kívül-belül sötétbarna, simított. A felület alatt vörös színű. Lsz. 72. 14. 85. IV. t. 1.

Cseréptöredék. Nagyobb edény nyak- és hasrész. Kívül-belül sötét barna, simított. Lsz. 72. 14. 86. IV. t. 2.

Cseréptöredék. Kívül-belül világosbarna. Két darabból összeragasztva. Nyak- és hastöredék. Lsz. 72. 14. 87. IV. t. 3.

Agancsdarab. Felülete kopott. Mindkét vége hiányos. Lsz. 72. 14. 84. IV. t. 5.

Cseréptöredék. Kívül vörösesbarna, belül barna. Durva, szemcsés anyagú. Kívül a törésfelülete dorozmás. Lsz. 72. 14. 89. V. t. 1.

Cseréptöredék. Vastagsága is töredék. Világosbarna. Válla fölött kannelurás. Lsz. 72. 14. 83. V. t. 2.

Cseréptöredék. Belül barna, kívül fekete. Durva anyagú. Lsz. 72. 14. 90. V. t. 3.

Cseréptöredék. Vállrész. Belül fekete, kívül világosbarna. Váll alatt büttyökfogó. Lsz. 72. 14. 91. V. t. 4.

Fenéktöredék. Vörösesbarna. Nagy edény része. Külső felülete dorozmás. Lsz. 72. 14. 93. V. t. 5.

A kisszámú emléktárgy — füles, árkolt vállú csésze, egyenes peremű urna töredékei hengeres nyakkal, egyenesen kihajló peremű edény részei — arra utal, hogy a Kyjatice-kultúra egyik barlangi lelőhelyét találtuk meg².

Eddig a következő, e kultúrába tartozó barlangi lelőhelyek ismertek tehát:

1. Felsőtárkány — Peskő-barlang³
2. Szilvásvár — Istállóskői barlang⁴
3. Miskolc-Tapolca — Vizesbarlang
4. Miskolc — Herman Ottó-kőfülke
5. Miskolc — Herman Ottó (Puskaporos-) barlang
6. Miskolc — Szeleta-barlang
7. Miskolc — Büdöspeszt-barlang
8. Miskolc — Háromkúti-barlang
9. Miskolc — Kőlyuk-barlang
10. Varbó — Lambrecht Kálmán-barlang
11. Dédes, a középkori vár melletti barlang
12. Szendrő — Ördögáti-barlang
13. Aggtelek — Baradla-barlang⁵
14. Szinpetri — Csapás-tetői-barlang

Ismeretes, hogy a Bükk barlangjait csak az újkőkorban és a koravaskorban használták. A Csapás-tetői-barlang környéke sziklás, földművelésre a közvetlen környék nem alkalmas. A kutatók többsége megegyezik abban, hogy a barlangba, illetve a nehezen megközelíthető hegytetőkre húzódásnak kényszerítő, védelmi okai voltak⁶.

A Csapás-tetői-barlang méreteit, a feltöltést és a légteret figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a barlang nem volt lakható, esetleg rövid ideig szolgálhatott menedékhelyül. Feltételezhető, hogy a barlang előtt, vagy a bejárat nyílás fölött lehetett egy építmény⁷, s ennek pusztulása után bemosódott a földdel együtt a cserépanyag. A Kyjatice-kultúra népcsoportjai a Gáva-kultúra elől menekülhettek a hegyekbe, a barlangokba. A földvárak megépítése után csak a nagyobb barlangokat⁸ lakták.

Mindezek alapján valószínűnek látszik, hogy a Csapás-tetői-barlangnál a Kyjatice-kultúra egyik népcsoportja a Ha A periódus alatt élt.

JEGYZETEK

1. Segítségükért ezúton szeretnék köszönetet mondani. *Dénes György* szervezésében, *Házi Zoltán* vezetésével az ásatáson részt vett *Berényi Lajos*, *Dorogman Judit*, *Nagy Sándor*, *Szilágyi Ferenc*, *Szudár Mária*, *Trutz Sándor* és *Varga Imre*. A barlang faunáját *Kordos László* közli a *HOMKözl.* 1973. évi 12. kötetében.
2. A Kyjatice-kultúra összefoglalását ld. *Kemenczei Tibor*: A Kyjatice-kultúra Észak-Magyarországon. *HOM Évk.* 1970. 17—78. A vonatkozó irodalommal.
3. *Kemenczei i. m.* 19.; *Vértes László*: Ausgrabungen in der Petényi- und Peskő-Höhle (Bükk-Gebirge) *Fol. Arch.* VIII. (1956) 5.
4. *Kemenczei i. m.* 20, 23, 24, 27.
5. *Nyáry Jenő*: Az aggteleki barlang mint őskori temető. *Monumenta Hungariae Archaeologica aevi Praehistorici.* Ep. 1881. 21—34.; *Kemenczei i. m.* 27.
6. *Kalicz Nándor*: Védett telepek, erődítések problémája Észak- és Kelet-Magyarországon. *Rég. Dolg.* 2 (1960) 33—44.
7. Faépítményre utaló nyomok, bár a barlang belsejében ismertek a Hillebrand-barlangban, ld. *Korek József*: A bükki kultúra települése a Hillebrand-barlangban. *Fol. Arch.* X (1958) 17—26. 20. oldalon térkép a barlang alaprajzáról a cölöplyukakkal.
8. *Kemenczei i. m.* 32.

Eine neuere Fundstelle des Kyjatice-Kultes

(A u s z u g)

In der Nähe von Színpetri, auf dem Andreasberg — von den Einheimischen „Csapás-tető” genannt — haben die Einwohner der Dorfes eine kleine Höhle entdeckt. Die Auffüllung der linken Seite der Höhle wurde abgebaut, die rechte Seite blieb erhalten. György Dénes hat uns darauf aufmerksam gemacht, dass in der gebliebenen Auffüllung Scherbenreste zu finden sind. Die Höhle öffnet sich in der Tiefe einer steilwandigen Grube. Laut György Dénes hat die Höhle eine karrodierte Oberfläche, ist von Wetterstein-Stil, hellgrau, gut karstbar, hat sich in dem mittleren Trias-Kalkstein entwickelt. Die Bildung der karstigen Hohle, die hinsichtlich der Genetik eine Wasserschlingerhöhle ist, ist mit dem ehemaligen miocen piroklastikum (Tuffstreuung) und der stufenweisen Vernichtung der wassersperrenden Schicht des Geschiebelehms aus der Pannonzeit in Zusammenhang zu bringen. Die Höhle ist also wahrscheinlich postpannonisch. Sie wurde schon wahrscheinlich während des pleistocens inaktiv.

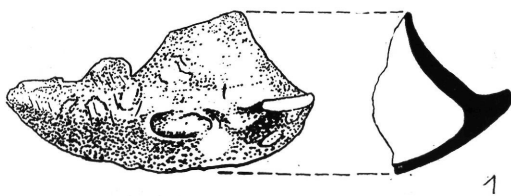
Während der Ausgrabung wurden Geschirr- und Holzkohlenreste, sowie Tierknochen gefunden. Es gab wahrscheinlich vor oder über der Höhle einen Bau, und die Höhle selbst wurde nur für kurze Zeit als Asyl benutzt. Laut der wenigen Fundmaterialien wurde eine Fundstelle des Kyjatice-Kultes gefunden. Die Zeit der Benutzung kann zur Zeit der Ha angenommen werden.

Magdolna Hellebrandt

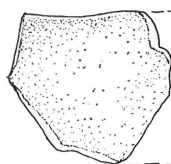

1. tábla

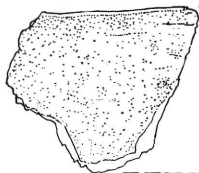
1. A barlang lejárata
2. A barlang nyílása

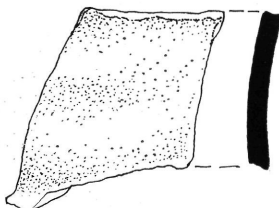
1

2

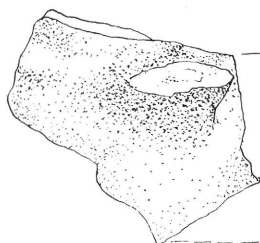
3

4

5

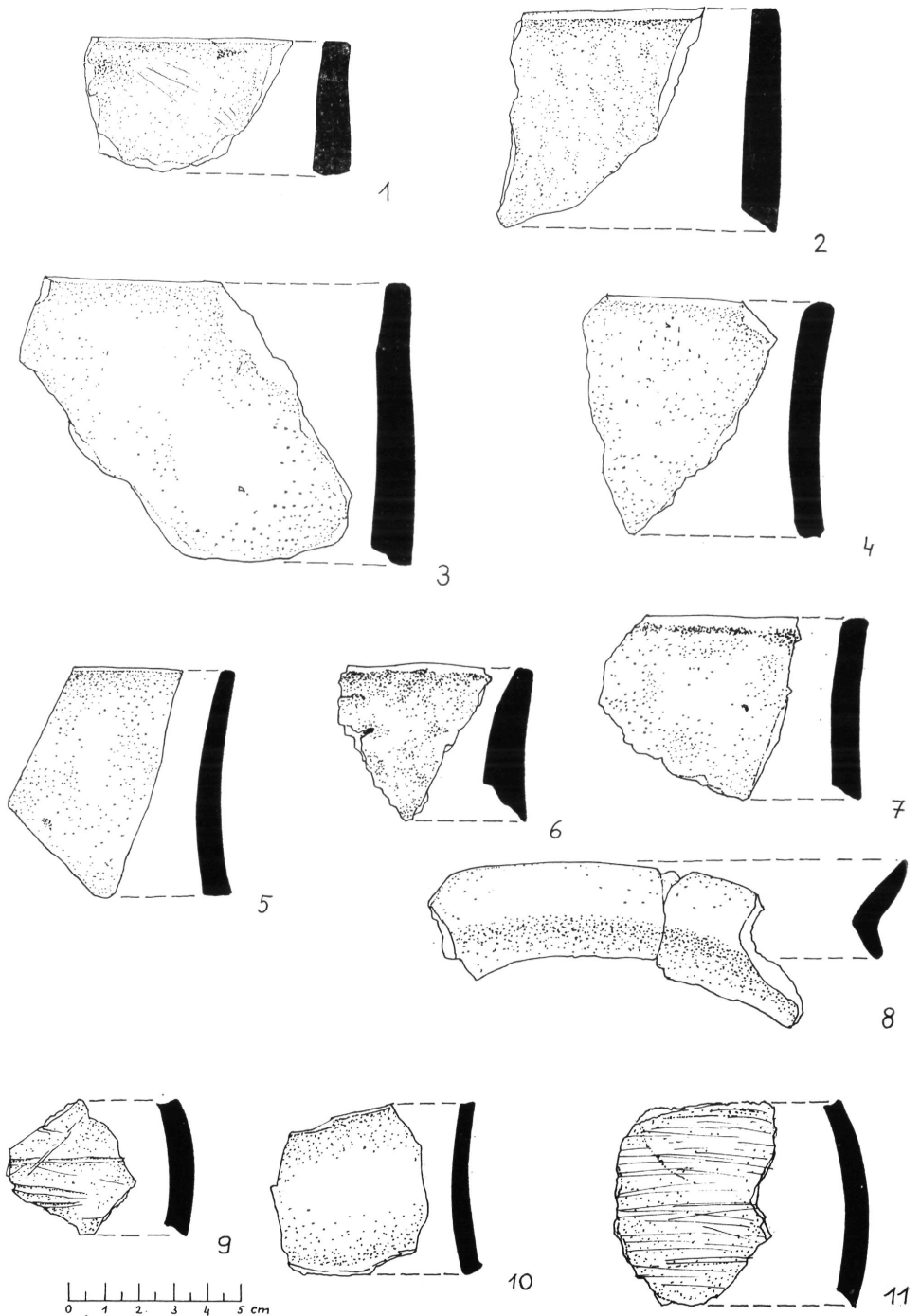

6

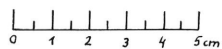
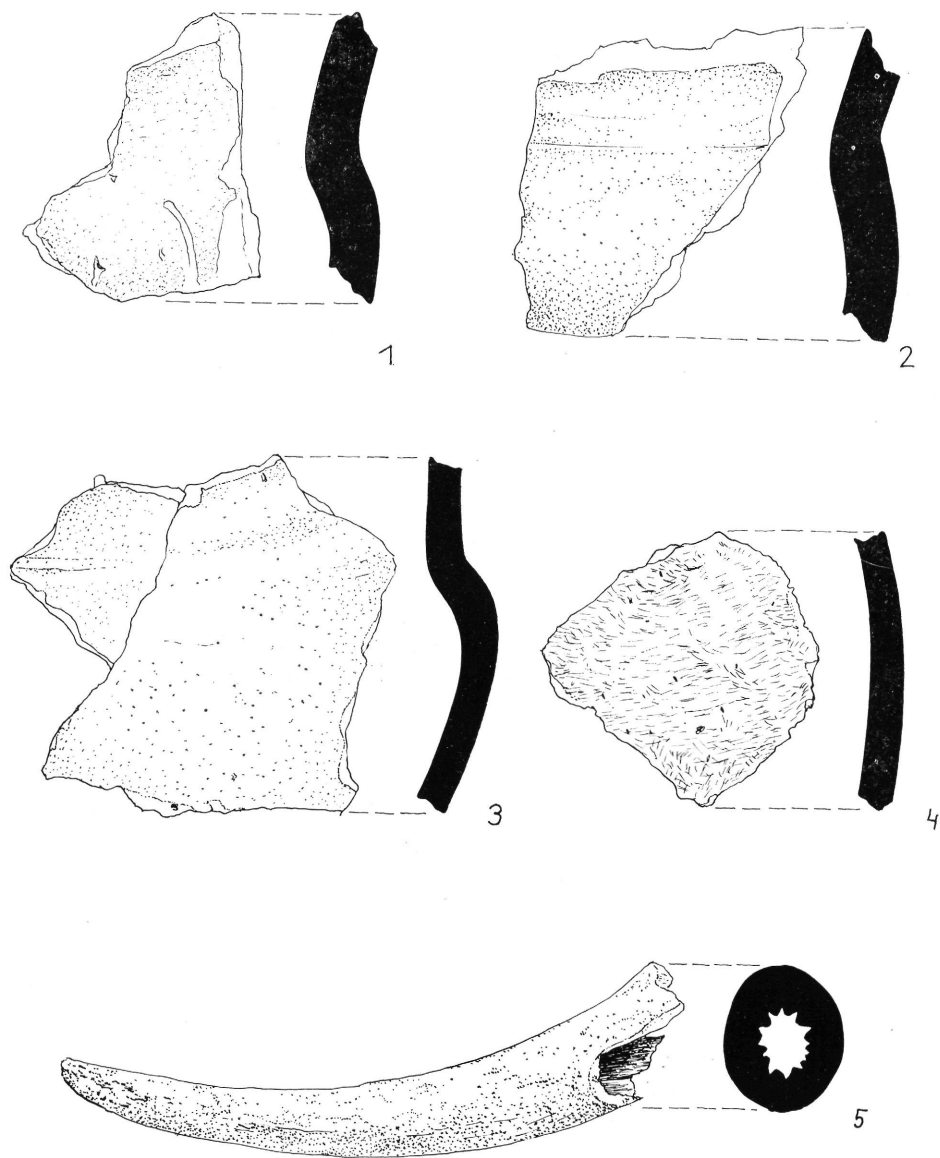

7

II. tábla
1—7. Űn. 1. nyom anyaga

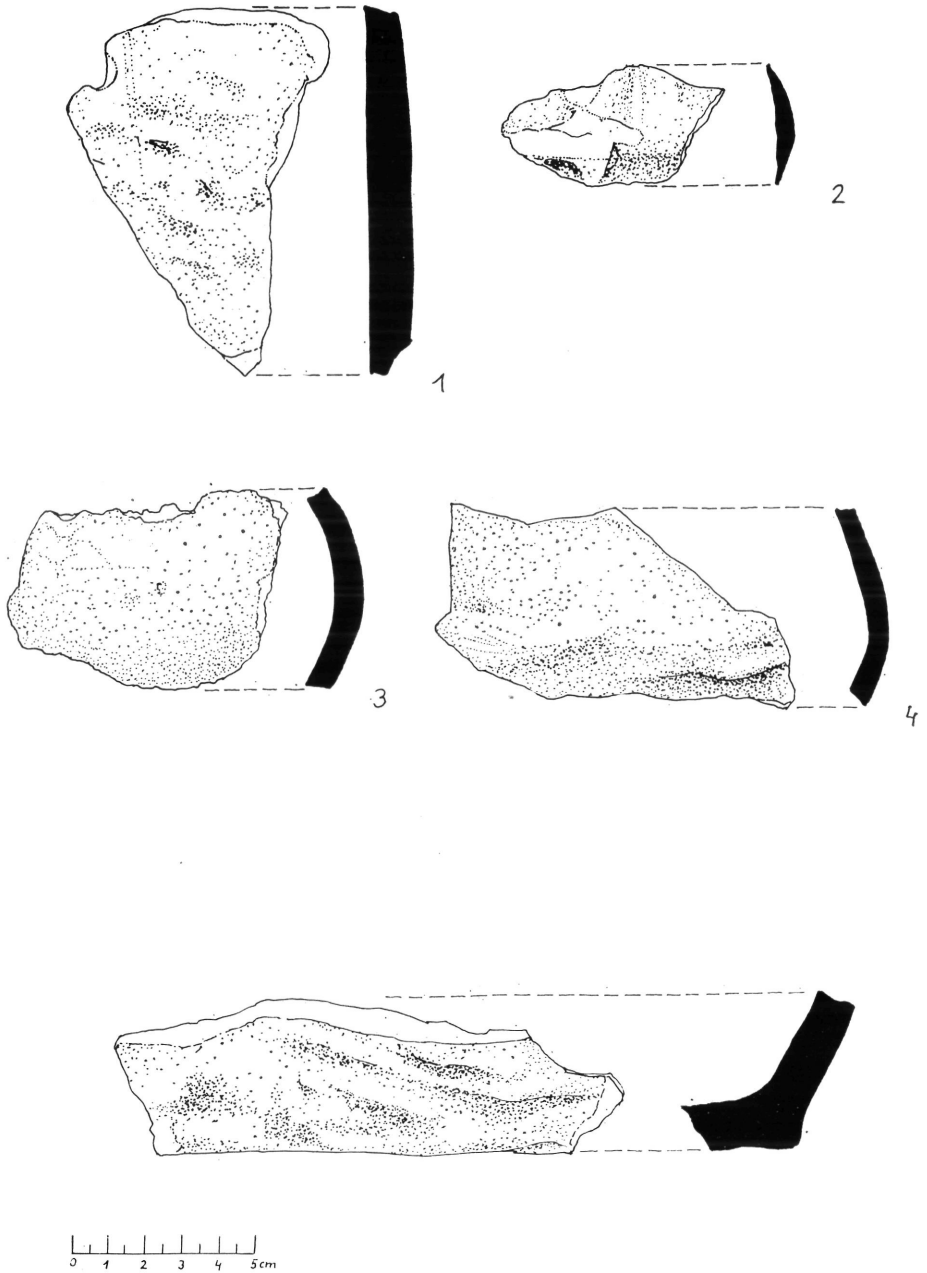
III. tábla
1—11. Űn. 2. nyom anyaga

IV. tábla

1—3.5. Űn. 2. nyom anyaga

4. Az előzően kiszedett földből

V. tábla

1—5. Űn. 2. nyom anyaga